

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

LI/2

БЕОГРАД

2020

НАШ ЈЕЗИК
ЛІ СВ. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Ђорђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Рецензенти
др Ђорђе Оташевић, др Милица Радовић Тешић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа: Службени гласник, Београд

СIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); н. с. књ. 1, св. 1/2 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1933–1941; 1949– (Београд : Службени гласник). – 23 cm

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

НАШ ЈЕЗИК

Књига LI

Св. 2 (2020)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

- Реконструкција сугласника у критичком издању Његошевог спјева
Шћејан Мали (РАДМИЛО Н. МАРОЈЕВИЋ) 1–37
- Откривање неконсистентности у обради вишеструке еквиваленције:
уводна размишљања (ДАНКО М. ШИПКА) 39–49
- Идеофонски предикати у српском језику: основне карактеристике
(ТАЊА Ч. МИЛОСАВЉЕВИЋ) 51–60

П р и к а з и

- Вуков *Српски рјечник и 200 година савременог српског језика*
(ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ) 61–66
- Рајна Драгићевић, *Грамајџика у огледалу семантике*
(БОЈАНА Д. ТОДИЋ САНКОВИЋ) 67–70
- Веселина Ђуркин, *Сложени зависни везници у српском језику*
(и њихова функционално-стилска дистрибуција)
(МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 71–74
- Милка Николић, *Поредбено-начинске конструкције у српском језику*
(АНЂЕЛА Д. ВАСИЉЕВИЋ) 75–82

Х р о н и к а

- Хроника Међународног научног скупа „Лексикографија
и лексикологија у светлу актуелних проблема“
(28–30. октобар 2020) (СЛОБОДАН Б. НОВОКМЕТ) 83–95

**Одлуке Одбора за стандардизацију
српског језика**

Терминолошке синтагме које конституише именица <i>менаџмент</i>	97–99
Писање назива једног вируса: <i>вирус корона</i>	101–104

In memoriam

Радоје Симић (ВИКТОР Д. САВИЋ)	105–112
Владимир П. Гутков (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	113–116

Ч л а н ц и

УДК 821.163.41.08 Петровић Његош П.
811.163.41'342.42

Оригинални научни рад
Примљено 3. августа 2020. г.
Прихваћено 31. децембра 2020. г.

РАДМИЛО Н. МАРОЈЕВИЋ*
(Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику)**

РЕКОНСТРУКЦИЈА СУГЛАСНИКА У КРИТИЧКОМ ИЗДАЊУ ЊЕГОШЕВОГ СПЈЕВА Ш Ћ Е П А Н М А Л И

У овом раду се разматрају спорна питања реконструкције сугласника у Његошевом спјеву *Шћепан Мали*, и то: писање финалног сугласника у коријену [срб], сугласничке групе <стн>, <ждн>, <тств>, <вств>, али <нск>, изостанак сугласника у појединим фонетским условима, палатални сугласници <њ> и <љ>, сонант <ј>, обиљежавање слоготворног *p*, удвојени сугласници, реконструкција предлога *c* у контекстима у којима је одражено упрошћено фонетско писање у првом издању.

Кључне ријечи: Петар II Петровић Његош, спјев *Шћепан Мали*, спјев *Горски вијенац*, спјев *Луча микрокозма*, слоготворно *p*, реконструкција предлога *c*.

0. Приступ

0.1. Проблеми фонетско-фонолошке реконструкције као важан сегмент текстологије и припреме критичких издања Његошевих дјела разматрани су најприје на примјеру *Горског вијенца*, при чему су у часопису *Наш језик* објављена поглавља о реконструкцији сугласника (Маројевић 2002–2003) и самогласника (Маројевић 2004а), а у часопису *Српски језик* – поглавље о рефлексима јата (Маројевић 2002). Сва три поглавља нашла су се у критичком издању спјева (Маројевић 2005: 717–

* radmilo@mail.ru

** Из пројекта „Пјесничка дјела Петра II Петровића Његоша у оригиналу и руским преводима“ Института за славистику и филологију Паневропског универзитета „Апеирон“ у Бањој Луци.

852). Иста проблематика је разматрана, а методологија провјеравана и допуњавана у наредним критичким издањима – на грађи *Луче микрокозма* (Маројевић 2016: 435–527) те медитација у прози и пјесима из *Биљежнице* (Маројевић 2017: 499–538).

0.2. У овом раду реконструкција сугласника разматра се на грађи *Шћейана Малог*, у прва четири одјељка – консонанти (прије свега, у саставу специфичних сугласничких група), у друга четири одјељка – геминате (удвојени сугласници). У исходима као закључном дијелу рада издвојено је питање биљежења слоготворног *p* и питање реконструкције предлога *c* у контекстима у којима у првом и свим потоњим издањима прије наших он није означен испред струјних сугласника *c* и *z*.

1. Консонанти

1.1. Фонолошки аспекти реконструкције сугласника

1.1.1. Реконструишући колективни етноним и адјектоним (ктетик) са коријеном *срб-* < *s_{r̥}ǵ|b-, позвали смо се на Његошево изворно писање. Аутентичност грађије у овом случају, без обзира на њен културолошки значај, не би била и довољан разлог за писање облика *Србсѣво*, *србски* с графемом *б* да за то не постоје и фонолошки разлози. Наиме, испред суфикса *-ски*, *-сѣво* фонема <б> морфеме [срб] остварује се као алофон [п]. На функционалном плану, а то значи и у свијести изворних говорника, у наведеним лексемама имамо фонему <б> која се по фонетским законима једначења по безвучности остварује као безвучни парњак [п]. То [п] није ништа друго него позициона варијанта фонеме <б> у слабој позицији. У слабој позицији (испред сугласника) неутрализују се фонеме <б> и <п>. То значи да наш текстолошки поступак представља само још једну фонолошку корекцију ортографије засноване на фонетском принципу.

Именица *Србсѣво* – колективни етноним (у значењу ‘Срби’) у *Шћейану Малом* има једну потврду: којим Срѣство негда грмијаше. [ШМ 1728]. Адјектоним (ктетик) *србски* значи ‘који припада Србима / српској земљи, који се односи на Србе / српску земљу’, на примјер: пѣ Кѣсову, сѣрбскијех јунака – [ШМ 12], иначе је он употријебљен једном и супстантивно (у значењу ‘оно што припада Србима’): ка све сѣрбскѣ штѣ се превратило. [ШМ 380], а двапут у саставу перифразе као фразеолошког жанра – *име србско* (у значењу ‘Срби, Србство’): за свободу и за име сѣрбскѣ [ШМ 1689] и *цвијетѣ србски*: гледа цвијет сѣрбскѣ за Душаном [ШМ 1725].

1.1.2. Фонолошку корекцију правописа примјењујемо и у случају фонемске секвенце <стн>, која је у првом издању, осим једног случаја, одштампана са *тн*, што значи да је Његош то *тн* и изговарао.

(1) Ми писање сугласничке групе **стн** са **т** задржавамо, на примјер: те ми служи жѧлостнѧм утјехом [ШМ 408]; молећи се небу мѧлостнѧме [ШМ 504]; својој сјенки и свом нѧмјестнѧку, [ШМ 1426]; нѧмилостно луди ломе. [ШМ 2032⁶ (36)]; Јошт никада в'јѧсти ни вјѧстнѧка [ШМ 2629]; Йзвјѧстна је њѧном велѧчеству [ШМ 2638]; и свакога врѧстнѧга главара – [ШМ 3147]; експлозивни сугласник реконструишемо у примјеру: Јесу Турци дјѧца, нѧ пакос[т]нѧ: [ШМ 3096]. Примјере смо навели према нашем основном издању (Маројевић 2018: 289–452).

У критичком издању (Маројевић 2020: 227–490) прозодијску интерпретацију наводимо у угластој загради означавајући и послѧјеакцентску краткоћу гдје је то било потребно, при чему на реконструисани сугласник у фонетском запису указујемо само ортографски:

те ми служи жалостном [жѧлос^тнѧм] утјехом [ШМ 408];

Јесу Турци дјѧца, но пакос[т]на [нѧ^тпѧкос^тнѧ]: [ШМ 3096].

У акценатском издању спјева (Маројевић 2020: 1011–1155) фонемску секвенцу <стн> означавамо с компонентом *тн* у експоненту, као знак ослабљеног изговора с тенденцијом губљења, на примјер: жѧлос^тнѧм, што се у савременом књижевном језику претворило у ортографску и ортоепску норму; у акценатском издању указујемо на реконструисани сугласник: пѧкос^тнѧ.

(2) У примјеру у ком је изгубљена мотивација с некадашњом творбеном базом *тн* изостављамо:

ласно бих се [лѧснобихсе] мога извидати – [ШМ 3265].

1.1.3. Фонолошку корекцију правописа примјењујемо и у случају фонемске секвенце <ждн> јер је она карактерисала Његошев идиолект и пјеснички језик: које ти је нѧждно знати било [ШМ 2579]. Пошто у првом издању није био одражен, експлозивни сугласник реконструишемо у стиху: доста ми је знати што је нѧж[д]но, [ШМ 1619]. Примјере смо навели према нашем основном издању.

У критичком издању прозодијску интерпретацију наводимо у угластој загради, при чему на реконструисани сугласник у фонетском запису указујемо само ортографски:

које ти је нуждно [нѧж^тно] знати било [ШМ 2579];

доста ми је знати што је нуж[д]но [нѧж^тно], [ШМ 1619].

У акценатском издању спјева фонемску секвенцу <ждн> означавамо с компонентом *д* у експоненту, као знак ослабљеног изговора,

на примјер: нџ^нно у 2579. стиху, нџ^лно у 1619. стиху, с тенденцијом губљења, што се у савременом књижевном језику претворило у ортографску и ортоепску норму.

1.1.4. Фонолошку корекцију правописа примјењујемо и у фонемској секвенци <тств>, која карактерише Његошев идиолект и пјеснички језик: (*свак слуша с љубојиџсџвом*) [ШМ -2982]; *Свак гледа Шћейана с љубојиџсџвом* [ШМ -2352]. У примјерима у којима је прво *џ* у првом издању изостављено, ми га васпостављамо – двапут у генитиву именице *љубојиџсџво*, оба пута у прози: *Свак се из љубоји[т]-сџва уђуџао* [ШМ -647]; *да га из љубоји[т]сџва виде* [ШМ -2972], а по једном у акузативу плурала именице *џроклеџсџво*: и на народ прокле[т]ства сџлати [ШМ 3002] и у инфинитиву глагола *разбраџсџвиџи*: *која би нас могла разбра[т]сџвити*; [ШМ 3161]. Примјере смо навели према нашем основном издању.

У критичком издању прозодијску интерпретацију наводимо у угластој загради (на реконструисани сугласник у фонетском запису указујемо само ортографски), на примјер:

да га из љубоји[т]сџва [изљубој^тства] *виде* [ШМ -2972];

и на народ прокле[т]ства [прокле^тства] *силати* [сџлати] [ШМ 3002];

која би нас [к^ој^абин^ас] могла разбра[т]сџвити [разбра^тсџвити];
[ШМ 3161].

У акценатском издању спјева фонемску секвенцу <тств> означавамо с компонентом *џ* у експоненту: љубој^тством, у угластој загради у примјерима гдје оно није у првом издању одштампано: љубој^тства, прокле^тства, разбра^тсџвити.

1.1.5. Фонолошку корекцију правописа примјењујемо и у фонемској секвенци <вств>. Прво *в* је у Стојковићевом издању изостављено, а ми га васпостављамо: с предјелима и чџ[в]ства мијења, [ШМ 2514]; Твоју љџтџст сви ми чџ[в]ствујемо. [ШМ 3284]. Примјере смо навели према нашем основном издању.

У критичком издању прозодијску интерпретацију наводимо у угластој загради (на реконструисани сугласник у фонетском запису указујемо само ортографски):

с предјелима и чу[в]ства [ичџ^вства] мијења, [ШМ 2514];

Твоју љџтџст [љџтџст] сви ми чу[в]ствујемо [чџ^вствујемо].
[ШМ 3284].

У акценатском издању спјева фонемску секвенцу <вств> означавамо с првим сонантом *в* у експоненту, у угластој загради пошто у првом издању није одштампан: чџ^вства, чџ^вствујемо.

1.1.6. Фонолошку корекцију правописа не примјењујемо у српској фонемској секвенци <нтск> у примјеру у којем она – није српска. У првом издању 393. стих (по нашој нумерацији) гласи: Кад Османском гиганском напрегу (Стојковић 1851: 24). Већ у другом издању облик је „исправљен“, тачније – србизиран: Кад османском гигантском напрегу (Јовановићи 1880: 23). „Исправка“ је остала у свим каснијим издањима (Костић 1902: 27 (396); Вушовић 1935: 165 (I 399)), с тим што Решетар и послеријатни приређивачи стих отпочињу малим словом (Решетар 1926: 200 (I 399); Стевановић 1952: 29 (I 396); исто у Недић 1964: 25, Миловић 1965: 34; Младеновић 2007: 42 (396)). Српски, али не и Његошев придјев ушао је и у *Речник Његошева језика* с овом једином потврдом, без дужине на медијалном слогу (Стевановић и др. 1983 I: 113, s. v. **гигантскѣ**).

У нашем основном издању враћена је изворна сугласничка група у придјеву *гиганскѣ*, који је наш пјесник примио усменим путем у условима руско-француског билингвизма тадашњег руског високог друштва (по моделу: интриганский): кад османском гиганском напрегу (Маројевић 2018: 304 (393)). У текстолошкој напомени уз критичко издање указујемо на варијанту из руских лексикографских извора (гигантский).

Напомињемо да сугласничка група *нѣск* није посвједочена ни у *Лучи микрокозма*, ни у *Горском вијенцу*, а нема других могућих примјера ни у *Шћејану Малом*.

1.1.7. Апострофом обиљежавамо изостанак сугласникâ у појединим фонетским условима.

(1) На изостанак сугласника *x* апострофом указујемо у именици (ген.) ’рòмицѣ.

(2) На изостанак сугласника *x* апострофом указујемо у именицама (ген.) ’а̀цијѣ (и ном. мн. ’а̀ције), (ген.) ’рѣшћанина, (ак.) ’ѣћима, (ак. мн.) ’аиване, (ак. мн.) ’òрде, (ген.) ’а̀рамбашѣ, придјевима (ген.) ’рѣшћанскòга и (у оријентализму) мер’аметли.

(3) На изостанак сугласника *x* апострофом указујемо у глаголском облику (3. л. јд.) ’òће (у једном контексту; у осталим је хòће и хòћѣ).

(4) На изостанак сугласника *ѣ* апострофом указујемо у облицима именица ’тѣца и ’шѣница.

1.1.8. Угласте заграде у основном издању *Шћејана Малог* користимо за реконструкцију дјелова текста којих нема у првом издању и претходним публикацијама.

(1) Поред појединачних ријечи у којима неки глас у првом издању није графички одражен, реконструкцији подлијеже финално *x* у прило-

одражена у првом издању *Луче: сужанство* (с. 22, 77) (в. Маројевић 2016: 438–439).

(2) Палатални сугласник <њ> реконструишемо у придјеву изведеном суфиксом *-ск-* од посесива *ћейињи* у стиховима: труп *ћетїњскї* – с дѣбелѣвѣм главом, [ШМ 101, **ћетински** (с. 13)]; крв *ћетїњскѧ* и крв мучителѣскѧ – [ШМ 1660, **ћетинскѧ** (с. 81)]. Придјев *ћейїињскї* је дијалектизам у значењу ‘дјетињи, дјечји, који је као у дјецѣ’, по старијој Вуковој књижевној норми (по новијој је *дјейїињскї*).

Ефекат јотовања, тј. фонему <њ> реконструишемо и у 30. медитацији у прози, испред суфикса *-ск-* у придјеву (инструментал једнине средњег рода) *ћейїињскїм*. У рукопису мекоћа сугласника није одражена: **ћетинскимъ** (л. 6) (в. Маројевић 2017: 502).

(3) Адвербијализацијом придјева *ћейїињскї* настао је прилог *ћейїињскї* у значењу ‘као дијете’: и ђпѣта *ћетїњскї* лудује; [ШМ 1142, **ћетински** (с. 58)].

(4) У придјеву *цейињски* мекоћа сугласника *њ* одражена је једном у двочланом топониму у инверзији: ево виђех на пољу Цетињском: [ШМ 427, **Цетињском** (с. 25)], у истом типу именовања други пут није одражена: на срѣд равна поља Цетињскога! [ШМ 2934, **Цетинскога** (с. 136)], као ни у трећој потврди с актуелним односним придјевом: поздрављам те цетињски владико [ШМ 3065, **Цетински** (с. 142)]. Облици су исправљени у другом издању: На сред равна поља цетињскога! (Јовановићи 1881: 113); Поздрављам те, цетињски владико, (Јовановићи 1881: 119).

У трећем издању враћени су неаутентични облици: Насред равна поља Цетинскога! (Костић 1902: 161 (3008)); Поздрављам те, цетински владико, (Костић 1902: 167 (3139)), што је прихваћено и у четвртом издању: насред равна поља цетинскога! [Решетар 1926: 295 (IV 438)]; Поздрављам те, цетински владико, (Решетар 1926: 300 (IV 570)) (Решетар се забројао; треба: 569). Претходнике слиједе посљедоватељи остављајући придјев са *н*: цетинскога, цетински (Вушовић 1935: 241, 246; уп. Стевановић 1952: 149 (Поља Цетинскога), 156 (IV 569); Недић 1964: 124 (Поља цетинскога), 129). Јевто Миловић оставља неаутентичан облик само у посљедњем примјеру (Миловић 1965: 193 (IV 569)), а према 427. стиху: ево виђех на Пољу цетињском: (Миловић 1965: 36 (I 430)) исправио је придјев у 2934. стиху: насред равна Поља цетинскога! (Миловић 1965: 185 (IV 438)). Александар Младеновић коригује Драгутина Костића пишући велико слово гдје не треба (а гдје треба – мало): насред равна Поља цетинскога! (Младеновић 2007: 178 (3007)); Поздрављам те, Цетински владико, (Младеновић 2007: 186 (3138)).

У нашем основном издању поново су враћени аутентични облици (Маројевић 2018: 405, 411).

Његошево фонетско писање придјева *цетињски*: **Преко равна поля Цетинскога**, (с. 97) треба у критичком издању замијенити фонолошким и у примјеру из *Горског вијенца*: преко равна поља Цетинскога [ГВ 2384]. Милан Решетар задржава фонолошки нетачно писање: цетинскога (Решетар 1890: 208), што остаје и у већини каснијих издања. Фонолошки тачан облик васпоставља Трифун Ђукић: цетињскога (Ђукић 1941: 113), а послје њега то чине само неки приређивачи (в. подробније у Маројевић 2005: 721).

1.2.2. Из дериватолошких разлога реконструишемо фонему <њ> у суфиксу *-њ-* односних придјева, који имају само облике одређеног вида, и у суфиксу *-њ-* некадашњих посесива (тзв. присвојних придјева), који су облике одређеног вида развили секундарно.

(1) Палатални сугласник <њ> реконструишемо у односном придјеву *јосљедњи* у примјеру у којем мекоћа сугласника (испред самогласника *и*) није одражена у првом издању *Шћејана Малога*: ја сам њему посљедњи пошао, [ШМ 67, **посљедни** (с. 11)].

У двије друге потврде (испред самогласника *е*) мекоћа сугласника је означена у првом издању: до посљедњег дана кијамета – [ШМ 1074, **посљедњег** (с. 55)]; *Књаз Долгорџков [...] ђдведе сѧ собѧм у Русију Василија Јовановића Брџкића, јосљедњегѧ срѧскѧга јѧјрјјѧрѧ*. [ШМ 3409, **посљедњегѧ** (с. 158)], и то нам служи као додатни аргумент за реконструкцију.

(2) Палатални сугласник <њ> реконструишемо у односном придјеву *народњи*, који у Његошевом језику има само облике одређеног вида, а у савременом књижевном језику изгубио је и палаталност сугласника у суфиксу. Иначе је он по поријеклу посесив **нагођњ* у значењу 'који припада народу' (значење припадања а не посједовања). У првом издању мекоћа је одражена у свим примјерима осим једног, и то не само испред наставака меке придјевске промјене: на овакво *на́родњѧ* весеље [ШМ 1915, **народње** (с. 92)]; *на́родњѧ* цара изгубисмо; [ШМ 3191, **Народњега** (с. 148)] него и испред наставака *-и*: притијечу на олтар *на́родњѧ*. [ШМ 471, **народњи** (с. 28)], *-а*: То је прича *на́родњѧ* о Марку, [ШМ 1157, **народња** (с. 59)], а једном и испред наставака *-у*: ко ће порећ бѧж'јѧ и *на́родњѧ*? [ШМ 2880, **народњу** (с. 134)].

Из тога слиједи закључак да је палатални сугласник <њ> требало реконструисати само у другом примјеру испред наставака *-у*: за *на́родњѧ* пѧлзу и напредак. [ШМ 1966, **народну** (с. 94)], што смо ми и учинили у основном издању (Маројевић 2018: 366). У претходним

издањима остао је неисправљен облик: народну (Јовановићи 1881: 79; Костић 1902: 110 (2001); Решетар 1926: 257 (III 282), исто у Вушовић 1935: 212, Стевановић 1952: 102, Недић 1964: 85, Миловић 1965: 125; Младеновић 2007: 127 (2001)).

(3) Палатални сугласник <њ> реконструишемо у облицима одређеног вида придјевâ *срећњи* и *несрећњи*, који воде поријекло од некадашњег посесива *sgěsъńь са значењем посједовања 'који има срећу'. Сви примјери суфиксалних изведеница од именице *срећа* у првом и нашем издању сврставају се у четири групе.

1° Облици придјевâ неодређеног вида имају суфикс *-(a)н*, и у првом и у нашем издању, и то није спорно: Нови царе, био нам и срећан: [ШМ 592]; у свашто је за нас срећан био – [ШМ 1931]; Ти си рођен и честит и срећан, [ШМ 2569]; Хвала Бџгу несрећна човјека, [ШМ 105]; ах нџсрећна цара раскрђњена! [ШМ 220]. Непалатално *н* има и прилог: Те ја дођи срећно у Цариград [ШМ 240]; да ми старац срећно не умаче – [ШМ 1129]; То би срећно и за мене било – [ШМ 3961]. – Ови се облици објашњавају депалатализацијом сугласника *њ* у посесивном суфиксу *-ьńь* у историјском развоју српског језика.

2° Посесив *sgěsъńь развијао је односно и квалитативно (описно) значење прелазећи у праве придјеве. У транспонованом облику чува се мекоћа сугласника *њ*, секундарно се појављују облици одређеног вида, па се придјев прикључује односним придјевима типа *љетњи*. Такви су примјери у којима је мекоћа одражена већ у првом издању: Царе срећњи, сџбскџме народу [ШМ 2065, **срећњи** (с. 99)]; Срећњи царе, да си нама здраво! [ШМ 2095, **Срећњи** (с. 100)]; са престола у харем нџсрећњи, [ШМ 3634, **несрећњи** (с. 168)].

3° У два стиха мекоћа сугласника *њ* у првом издању није одражена, али је она обавезна испред наставка који почиње вокалом *е*: па јџшт сила срећњџга Османа, [ШМ 1509, **срећнега** (с. 74)]; од срећњџга дана суђенога, [ШМ 1763, **срећнега** (с. 86)].

У другом издању облици нису исправљани: Па јџшт сила срећнега Османа, (Јовановићи 1880: 62); Од срећнега дана суђенога, (Јовановићи 1881: 73). Драгутин Костић је први примјер покварио: Па јџшт сила срећнега Османа, (Костић 1902: 64 (1543)), а други није исправио: Од срећнега дана суђенога, (Костић 1902: 101 (1798)), тако да је остало да текстолошки проблем ријџши Милан Решетар, у четвртом издању спјева: па јџшт сила срећнега Османа, (Решетар 1926: 240 (II 666)); од срећнега дана суђенога, (Решетар 1926: 251 (III 79)) (грешком коректора остало је велико слово на почетку стихова, као и „јџшт“ умјесто **јџшт** у првом примјеру).

4° Мекоћа сугласника *њ* у првом издању није одражена ни у другим примјерима: Ал се бојим нѣсрећњѣ нѣдаћѣ: [ШМ 2697, **несрећне** (с. 127)]; што се чини по земљи несрећној – [ШМ 549, **несрећној** (с. 30)]; нѣсрећњѣ се снѣбѣ[ј] Црнѡгѡрци; [ШМ 1255, **несрећни** (с. 63)]; што поводом мојијем срѣћњијем [ШМ 1870, **срећнијем** (с. 90)]; најсрећњ’јѣ си од свијех Туракѡ [ШМ 952, **најсрећни** (с. 50)]; и странѡ и градовѡ најсрећњ’јѣх [ШМ -1614, **најсрећних** (с. 78)]; Ми смо Срби народ нај[не]срећњ’јѣ: [ШМ 2814, **најсрећнији** (с. 131)]. Облике смо ми уједначили у основном издању полазећи од тога да је пјесник у свом посљедњем спјеву прихватио примарне варијанте (тип *срећњи*), умјесто секундарних (тип *срећњи* и тип *срећни*), које је раније користио. У текстолошким напоменама у критичком издању ипак дајемо у овдје наведеним примјерима и варијанту с депалатализованим *н*, коју налазимо у свим претходним издањима, а посвједочена је и у два претходна Његошева спјева.

(4) У *Лучи микрокозма* посвједочена је једна потврда придјева *несрећан* у неодређеном виду: из несрећна боја погубнога [ЛМ 1504] и једна у одређеном виду: зѡборави несрећној предала. [ЛМ 260] (у дативу једине женског рода неодређени вид се не употребљава). Зато има више примјера придјева *срећњи* и његових префиксалних изведеница, међу њима су три у којима мекоћу сугласника *њ* реконструирамо.

Неодређени придјевски облик *ѣресрећњи* реконструисали смо у стиху: ви пресретњи [прѣсретњѣ] поклонци сунца! [ЛМ 2184 (VI 254)], а одређени придјевски облик *нѣсрећњи* у стиху: Ах несретњи [нѣсретњѣ] роде славољубни [ЛМ 1419 (IV 209)]. Мекоћу сугласника *њ* реконструисали смо и у придјеву *срећњи* у стиху: „[...] а мирове сретњим ангелима!“ [ЛМ 1210 (III 340)].

У првом случају, писање **пресретни** (с. 80 првога издања) умјесто **пресретњи** објашњавамо неуједначеношћу ортографије и утицајем руске правописне праксе (пише се **ни** а изговара [nʲ]). Реконструкцију облика с палаталним <њ> оправдавамо чињеницом да се суфикс *-њ-* чува у облику средњег рода истог придјева: он снијева пресретње блаженство [ЛМ 12 (II 12), **пресретњѣ** (с. 4)], као и у облицима беспрефиксалног придјева – позитиву: Легионѡ сретњи [срѣтњѣ] началници [ЛМ 2101 (VI 171), **сретњи** (с. 78)] и у суперлативу: најсретњѣ га [најсретњѣга] из ништа [изништа] стварају [ЛМ 119 (Пролог), **Найсретњѣга** (с. 7)].

У другом случају, претпостављамо штампарску грешку: **несретный** (с. 53) умјесто **несретниѣ**, са дужином вокала *ѣ* која се послѣје палаталних сугласника по славеносрпској графици означавала диграмом **ѣѣ**. Реконструкцију облика с палаталним <њ> потврђује облик

неодређеног: Би несретњи [бѣ̂нѣсретѣ̂] мореходци [молехоѡци] пређе [ЛМ 1464 (V 44), **несретњи** (с. 55)] и одређеног вида истог придјева: откри мени несретњу судбину [ЛМ 868 (II 318), **несретню** (с. 33)], од њихова несретњега лика [ЛМ 1413 (IV 203), **несретнѣга** (с. 53)], као и у префиксалном придјеву: Пренесретња [прѣ̂нѣсретнѣ̂] војска мраке цара [ЛМ 1894 (V 474), **Пренесретња** (с. 70)] те у именичкој суфиксалној изведеници: од вјечнога оног несретњика [ЛМ 1185 (III 315), **несретњика** (с. 44)]. Промјену $\widehat{ts'ń} > tń$ без депалатализације њ потврђује и именичка изведеница од придјева *ѡмоѡѣ̂ни* < *ротоѡ̂ни* (*ротоѡ* + *-ни*): и злијех му у зло помотњика [ЛМ 1186 (III 316), **помотњикахъ** (с. 45)].

Сличан је и трећи случај: одштампано је **сретнымъ** (с. 45) умјесто **сретнымъ**. Реконструкцију облика с палаталним <њ> потврђује облик неодређеног: Легионѡ сретњи [срѣ̂тѣ̂] началници [ЛМ 2101 (VI 171), **сретњи** (с. 78)] и одређеног вида истог придјева: Поведи ме сретњи дух небесни [ЛМ 415 (I 215), **сретнѣ̂и** (с. 18)].

При реконструкцији смо пошли од тога да је Његошев идиолект, и дијалекат који му је у основи, карактерисала промјена $\widehat{hń} > \widehat{hń}$ – врста упрошћавања сугласничке групе којим се губила друга компонента африкате ($\widehat{ts'ń} > tń$) а да га није карактерисала сљедећа промјена $\widehat{hń} > \widehat{hń}$ – депалатализација сугласника њ (уп. Маројевић 2016: 440).

У *Горском вијенцу*, поред облика неодређеног вида *срећан*, посвједочени су само придјеви *несрећѣ̂ни*, с двије потврде: ћескота их несретња дављаше, [ГВ 1426]; а камо ли чѡј'ка несретњега, [ГВ 1480] и *несрећни*, с пет потврда: а кроз Турке нѣсрећнѣ̂ невјесту: [ГВ 496]; откуд дође та нѣсрећнѣ̂ мѣса [ГВ 966]; Притиска ме све нѣсрећнѣ̂ мѡра – [ГВ 1230]; Ада ова нѣсрећнѣ̂ невјеста [ГВ 2019]; нѡ нѣсрећнѣ̂ глава Батрићева. [ГВ 2022]. Поред тога, с депалатализованим *н* је и једна потврда придјева *злосрећни*: А ће ви је та злѡсрећнѣ̂ баба [ГВ 2126].

Обје потврде придјева *несрећѣ̂ни* из оног су дијела спјева чији је рукопис сачуван. У првом примјеру мекоћа **н**, којему претходи **т**, означена је помоћу наредне графеме **я**, и у првом издању и у рукопису: **несретня** (с. 56. л. 16).

У другом примјеру мекоћа **н**, којему претходи **т**, исказана је помоћу наредне графеме **ѣ** само у првом издању: **несретнѣга** (с. 58). У рукопису мекоћа сугласника **н** није била означена; поред тога, томе **н** претходи **ћ**: **несрећнега** (л. 16 об.).

Његошев рукопис *Горског вијенца*, дакле, потврђује аутентичност и придјева *несрећѣ̂ни* у *Лучи микрокозма*, и придјева *несрећѣ̂ни* у *Шћейану Малом*.

Да се мекоћа сугласника њ испред вокала̂ предњег реда, поглавито испред вокала *и*, често није исказивала, показује примјер из пјесме *Филозоф, астироном, њојейта*, чији смо оригинал ми пронашли у Петрограду. Мекоћа сугласника у 13. стиху у облику номинатива јединице мушког рода одређеног вида придјева *среїњњи*:

Ти – звиждиш и појеш, и немирно сједиш,
 свуда се окрећеш, поносито, гордо,
 на све поглед бацаш с довољношћу живом [жївѡм] –
 ваља да си [ваља^дѡси] сретњи заљубјеник неки
 али, може бити, син некога цара?

[ФАП 10–14]

није одражена ни у оригиналном рукопису: **сретни** (л. 1), ни у првом издању: **сретни** (с. 213), не реконструишу је ни Милан Решетар, ни Данило Вушовић, ни Радован Лалић у својим издањима. Изворни облик је прије нас реконструисао, потпуно оправдано, П. А. Лавров: сретњи (Лавров 1887: 392). Дисимилациони процес оствариван је само у придјеву са суфиксом *-њ-*: *срећњи > *среїњњи*, а није се одвијао у придјеву са суфиксом *-н-* (*срећни*) (в. подробније у Маројевић 2004).

1.2.3. Из дијалекатских разлога васпостављамо <њ> у облицима именице *гњијездо* у којима у првом издању мекоћа сугласника њ није била изражена, а у каснијим издањима облици нису исправљени, све до нашег основног издања.

(1) С двосложним рефлексом јата именица је посвједочена у пет стихова: да је ово кр̑вавѡ гњијездо [ШМ 1813, **гнијездо** (с. 88)]; из Европе к његовом гњијезду, [ШМ 2662, **гнијезду** (с. 126)]; на хајдучком једноме гњијезду. [ШМ 3487, **гнијезду** (с. 162)]; ка гњијездо крај ријеке пла̑хѡ [ШМ 3567, **гнијездо** (с. 165)]; ђе смо оно кр̑вавѡ гњијездо [ШМ 3602, **гнијездо** (с. 167)], а у једном – с једносложним рефлексом: у вијњнцу сокѡлова гњ'јѡзда – [ШМ 1872, **гн'јѡзда** (с. 90)]. Реконструкцију заснивамо на рукопису *Горског вијњнца* и на првим издањима *Луче микрокозма* и *Горског вијњнца*.

(2) У три стиха *Горског вијњнца* именица *гњијездо* има двосложан ије-рефлекс са означеном мекоћом сугласника њ: 1) у стиху 19: **Сѡмь Азіе ђе имь є гњиѡздо!** (с. <1>) – мекоћа сугласника је одражена и у рукопису: **гњиѡздо** (л. 1); 2) у стиху 710: **О гњиѡздо юначке свободе!** (с. 27) – мекоћа сугласника је одражена и у рукопису: **гњиѡздо** (л. 12); 3) у стиху 1733, из оног дијела *Горског вијњнца* који није сачуван у рукопису: **Чево равно гњиѡздо юначко!** (с. 68). Ни у једном од наведених стихова именица *гњијездо* не представља текстолошки проблем. Мекоћа сугласника њ у првом издању графички није одражена у стиху 122: **Него свое размеѡ гњиѡздо** (с. 5), али је потврђена у пјесниковом аутографу: **гњиѡздо** (л. 2).

Милан Решетар је штампарску грешку првог издања исправио и прије него што је видио Његошев рукопис: гњијездо (Решетар 1890: 98).

У првом издању *Горског вијенца* именица *гњијездо* у два стиха има једносложни ^вје-рефлекс иза гласовне групе *гњ*, што је све заједно граfiјски представљено са **гнѣ**: 1° у приложеној оди „Нек се овај вијек горди...“, која се традиционално зове Посвета, у стиху 10: **У великимъ народима Генію се гнѣздо віе** – (с. <V>); исто имамо и у Медаковићевом аутографу: **гнѣздо** (л. 1); 2° у самом спјеву, у стиху 1540: **Бе вираху, ка’ миши изъ гнѣзда**; – (с. 60); стих је из оног дијела спјева који није сачуван у пјесниковом рукопису. У критичком издању у наведеним стиховима ми смо ортографски реконструисали **гнѣ**, а ортоепски [гњ^вјé]. У досадашњим издањима оваква фонетска реконструкција означавања је помоћу апострофа: гњ’јездо, гњ’језда (на примјер у Решетар 1926), што смо и ми примијенили у основном издању. Наведена транскрипција је за популарна издања засад и најбоље рјешење, под условом да се зна да се апострофом не означава изостављање него само редукованост и неслоговност вокала *и*.

Занимљиво је Решетарево мишљење о ријечи *гњијездо* и њеној текстолошкој интерпретацији: „Мјесто обичнога *гнијездо* В-ћ [= Вушовић] има сасвим необично *гњездо* [...] и глагол *гњезде* [...], а то мислим да не ваља, јер у јекавском говору има само *гнијездо* или (много ређе, са *гњ*- мјесто *гн*-) *гњијездо*; зато сам ја Владичино *гнѣздо* преписивао *гн’јездо* (како је и у В [= Вушовићевом издању] у С [= Свободијади] 1, 767.780), па сам зато и *гњезда* (Владичиног издања од г. 1834 с Вуковим *ј-љ-њ*!) окренуо на *гњ’језда*, док је В-ћ [= Вушовић] задржао (своје) *гњезда*“ (Решетар 1936: 221).

Треба овдје указати на непрецизност у Решетаревом чланку: Његошево **гнѣздо**, **гнѣзда** у Посвети односно основном тексту *Горског вијенца* Решетар је „преписивао“ *гњ’јездо*, *гњ’језда* (Решетар 1926: 5, 56), док су у Свободијади остали облици *гн’јездо* I 767, *гн’јездо* I 780 код оба приређивача (Решетар 1927: 26; Вушовић 1935: 295]; у другом издању Вушовић је исправио „на своје“ *гњездо* I 766, *гњездо* I 779 (Вушовић 1936: 329).

(3) У *Шћейану Малом* Милан Решетар, међутим, оставља облике без јотовања: *гнијездо* III 129, *гн’језда* III 188, *гнијезду* IV 166, *гнијезду* V 79, *гнијездо* V 159, *гнијездо* V 194 (Решетар 1926: 252, 254, 286, 316, 318, 319). Исто то чини и Данило Вушовић (Вушовић 1935: 209, 210, 235, 259, 261, 262). И у другом издању Вушовић је оставио облике без промјене укључујући и онај с једносложним рефлексом јата.

(4) Ми смо указали да мекоћа сугласника *њ* у именици *гњијездо* „није настала јекавским јотовањем (ни у једном облику ријечи није ни

било фонетских услова за то): дијалекатска промјена *gn* > *gñ* испред вокала *i* само понавља промјену која је била карактеристична већ у прасловенском (тима се објашњава мекоћа *ñ* некадашње *ī-основе мушког рода *ōgnīs > *ogñь*, српско *ogaњ*, руско *огонь*)“ (Маројевић 1997: 52–53]. У *Лучи микрокозма* наведену гласовну промјену илуструје треће лице множине презента глагола (*се*) *гњијезде* [ЛМ 116 (Пролог)], с тим што је мекоћа *њ* граfiјски изражена већ у првом издању: **гњиџде** (с. 7). Ортоепска реконструкција ријечи са коријеном **гнџд-**, **гнџв-** омогућила нам је да утврдимо правило о гласовној вриједности граfiјске секвенце **нџ** у Његошевом језику. То правило, тј. његова трећа позиција – да је граfiјски сегмент **нџ** у Његошевом језику могао имати гласовну вриједност [њ^нје], дало нам је за право да протумачимо један загонетан облик посвједочен и у *Горском вијенцу*, у прози испред 2387. стиха, који се може читати и двосложно: (за) њијем (Маројевић 2018: 248), и у *Шћейану Малом*, у 4013. стиху, који се мора читати једносложно: (за) њ’јѣм (Маројевић 2018: 248) (у њему је, додуше, [ñ] етимолошко, резултат прасловенског јотовања, а једносложни ^нје-рефлекс аналошки, али то само проширује услове у којима се реализује гласовна вриједност [њ^нје] Његошевог граfiјског сегмента **нџ**).

1.2.4. Палатално <њ> реконструишемо у једном придјеву и у једном глаголу из морфонолошких разлога. По старом правопису, још од старославенског периода, није било обавезно указивање не мекоћу сугласника *њ* у секвенцама **не** и **ни**.

(1) Из морфонолошких разлога васпостављамо <њ> у придјеву партиципског поријекла: господар земнога раја Сирије, Мисира јединственога и несрѡвњенѡга, [ШМ -1614, **несрѡвненога** (78)]. Придјев, односно партицип од кога је он настао адјективизацијом, извођен је од аорисне основе *сзрѡвни-* у којој је, у контакту са суфиксом *-ѡнз*, вокал и губио слоговност и јотовао претходни сугласник *н* (старо или прасловенско јотовање).

(2) Из морфонолошких разлога васпостављамо <њ> и у глаголу *објѣхњиваѡи се*: *Смију се ѡри ѡше, а и бѣглер-бѣг се мало објѣхњивѡ.* [ШМ -1313, **објѣхнива** (с. 65)]. Глагол свршеног вида, који је посвједочен с префиксоидом [пѡ]: *Владика најѡмурен чѡѡа и каѡкад се ѡѡобјѣхнѡ.* [ШМ -321] има презентску основу на *н-*, несвршени вид је грађен помоћу суфикс *-*јива-*, тј. ријеч је о старом јотовању.

(3) Навешћемо и једну интертекстуалну паралелу. У *Лучи микрокозма* у стиху: човјека ђе чешће пљењивати [ЛМ 2035 (VI 105), **плѣњивати** (с. 75)] васпоставили смо <њ> у глаголу несвршеног вида

йљењиваӣи, који је образован од глагола свршеног вида *йлијенӣи* помоћу суфикса *-*jiva-* с ефектом старог јотовања.

(4) Мекоћа сугласника у првим издањима у горе наведеним примјерима, а тако је вјероватно било и у Његошевом рукопису – није одражена по угледу на црквенославенску и руску графију.

1.3. Реконструкција сугласника <љ> и <ј>

1.3.1. Из морфонолошких разлога васпостављамо палатално <љ> у глаголским именицама са суфиксом *-ење* (црквенославенско *-еније*) које су изведене од глагола IV (Лескинове) врсте. Морфонолошки однос <л> – <л'>, <в> – <вл'> и др. резултат је још прасловенског јотовања. То јотовање по правилу није одражавано у ћириличкој графици. С тим у вези треба подсетити на специјалну расправу Саве Петковића (Петковић 1926: 3–20) и на његов предговор *Речнику црквенословенскога језика* (Петковић 1935: VI), у којима он указује на „правилно читање и изговарање појединих црквенословенских речи“ исписујући последице црквенославенске ријечи „и њен стари словенски облик из кога се види како је та реч постала и како треба да се изговори“, на примјер: *моленіє < молєніє; поклонєніє < поклонєніє.*

(1) Резултат прасловенског јотовања **lj > l'* реконструирамо у глаголској именици *дозвољење*: нд је хтио искат дозвољење [ШМ 3278, *дозволење* (с. 152)].

(2) Резултат прасловенског јотовања **vj > vl'* реконструирамо у глаголској именици *јављеније*, која служи као терминолошка ознака појаве као дијела чина. У првом издању мекоћа сугласника *љ* није означавана, на примјер: *ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО* (с. 9). Ми у свим оваквим примјерима реконструирамо фонемски слијед <ље> на мјесту графичке секвенце *ЛЕ* првог издања: *јављеније*.

(3) Указаћемо и на једну интертекстуалну паралелу. У *Лучи микрозма* резултат прасловенског јотовања **vj > vl'* реконструирали смо у глаголској именици *јављење*: Ово чудно ненадно јављење [ЛМ 1791 (V 371)]; Дан четврти страшнога јављења [ЛМ 1871 (V 451)], чија је мекоћа сугласника *л'* у једном случају била означена већ у првом издању: Напријед ми расказа јављења [ЛМ 784 (II 234), *јавлѣня* (с. 31)].

(4) Мекоћа сугласника у првим издањима у горенаведеним примјерима, а тако је вјероватно било и у Његошевом рукопису – није одражена по угледу на црквенославенску и руску графију.

1.3.2. Црквенославенски и руски начин писања утицали су на Његошеву ортографију, па он у неким случајевима не означава мекоћу сугласника, него пише *ле*, *ли* (и *не*, *ни*). Зато и реконструирамо

фонемски слијед <ље> на мјесту граfiјске секвенце **ле** првог издања и у придјеву *всељенски* и именици *бјељега*.

(1) Резултат старог, прасловенског јотовања васпостављамо у придјеву (русизму) *всељенски*: Порáшта је патријáрх всѣљѣнскѣ [ШМ 2972, **Вселенски** (с. 138)]; *исѣратиѣ обраѣно всѣљѣнскѣга ѡаѣиријáрха*. [ШМ -3064, **Вселенскога** (с. 142)].

(2) Резултат најновијег, јекавског јотовања васпостављамо у именици (дијалектизму) *бјељега*: црну капу, одà зла бјељегу, [ШМ 417, **бјелегу** (с. 25)].

1.3.3. Данило Вушовић указује да, под утицајем живог процеса најновијег (јекавског) јотовања, долази до промјене гласовних група насталих старим (прасловенским) и новим (српским) јотовањем *ѡѣ* → *ѡје*, *ѡѣ* → *ѡја*, *ѡѣ* → *ѡју*, и да је та промјена одражена у Његошовом језику (Вушовић 1930а: 115; Вушовић 1930б: 23). У медитацијама у прози реституцију сугласника <ј> реконструисали смо у гласовним групама насталим старим (прасловенским) јотовањем, и то у групама *мѣ* → *мје*: *ѡсѣмјен* [МП 1] и *бѣ* → *бје*: *зàрѡбјен* [МП 35] и *изгубјѣнѣк* [МП 1]. Посвједочене облике посматрамо као фонетске дијалектизме (умјесто књижевних облика *ѡсѣмјен*, *зàрѡбјен* и *изгубјѣнѣк*). Прва два примјера су трпни глаголски придјевии, а трећи – именица изведена од трпног глаголског придјева глаголâ на *-ѡѡи* (в. подробније у Маројевић 2017: 504).

У *Шћеѡану Малом* разматрана појава посвједочена је у бројним примјерима, па се на основу њих може потпуније описати њен обим и услови промјене. Промјена обухвата гласовне групе с усненим сугласницима *ѡѣ*, *бѣ*, *вѣ*, *мѣ* настале старим (прасловенским) и новим (српским) јотовањем.

(1) Резултати старог, прасловенског јотовања неутрализовани су у глаголским ријечима и у изведеницама од глаголских основа.

Од аорисне основе грађени су трпни глаголски придјевии: кад су тако скупјени крајеви? [ШМ 2824]; *Бѣглер-бѣг скѡчи као ѡдмѡмјен*: [ШМ -1663] и од њих извођене глаголске именице: *зѡг сѡѡразѡмјѣнија које је водио с Шћеѡаном*. [ШМ -453]; Ако није мјеста за живјѣње, [ШМ 1399].

У облицима презента глагола који су се мијењали по трећој Лескиновој врсти (-*јѡ-/-је-) посвједочени су примјери: братске крви прѡсѣпјѡ ријеке. [ШМ 203]; (тѣ лѡш оним што код куће чѡмјѡ) [ШМ 2531] (глаголи су у даљем историјском развоју промијенили конјугациону припадност: просипају, чаме).

Од глагола свршеног вида грађени су глаголи несвршеног вида *окуйјайџи*: нѡ ѡкѡпјјѡ паше и везире [ШМ 3648] и *благословјавайџи*: *благословјажјѡ народ*. [ШМ -1686].

(2) Резултати старог, прасловенског јотовања неутрализовани су у суфиксу именица-етнонима на *-*јанипѣ*: *плијенише народи Римјане*, [ШМ 198]; *Ко би мога принудит Слѡвјѡне* [ШМ 2175]; *од Слѡвјѡнѡ свијех у Европи* [ШМ 2677]; *’арамбашѣ Баја Пйвјанина*, [ШМ 3921]; *не давши му до оне ѡкоје које су биле Баја Пйвјанина* [ШМ +4019].

(3) Резултати новог, српског јотовања неутрализовани су у суфиксу именица на *-*јје*: *Мртва трѡпја кроз гомиле / све брат брата жељно тражи* [ШМ 2037 (41)]; *у гомиле мртва трѡпја / ђе му Јанко крвав спава*, [ШМ 2044 (48)]; *па и рѡбје доводит почесте*. [ШМ 625]; *хвата рѡбје на стотине, / на свѣ стране ужас сије –* [ШМ 2145 (73)]; *жѣнскѣ рѡбјем Турци поведоше*, [ШМ 2230]; *узех [с] сѡбѡм рѡбја неколико* [ШМ 3893]; *здравје, благо најдраже на св’јѣту*, [ШМ 2549]; *Рѡдољѡбје штѡ је – електрика*, [ПСР 22]; *у кѡм крвца рѡдољѡбја кипи?* [ПСР 67] и у наставку *-*јју инструментала једнине именица женског рода које у номинативу имају нулти наставак: а гѡјѡ се са невином крѡвју?* [ШМ 2180]; *пољубио са братском љѡбавју*. [ШМ 2512].

(4) Посебан коментар изискују два примјера.

Први: да на мене штѡгод старац сѡмјѡ [ШМ 1975] издвајамо зато што је промјени *мѡа > мја* претходила исто дијалекатска промјена *сумѡа(ѡѡ) > сумѡа(ѡѡ)*.

Други примјер и не спада у наведену појаву: то се ѡ нѡс доживљети неће – [ШМ 809], али га наводимо као обрнути процес (хиперкоректност). По аналогији с паралелном употребом јотованих и разјотованих облика (*живѡење > живјење*) појавио се овај примјер у којем је остварено јекавско јотовање (у осталим примјерима у спјеву је облик без јотовања: *живјет/и/*). Није искључено да је наведени јотовани облик употријебио приређивач у процесу превођења на фонетски правопис, или коректор према своме изговору, зато га у критичком издању остављамо само као алтернативни. Као интертекстуална паралела може послужити поступак Стефана Митрова Љубише у првом латиничком издању *Горског вијенца* (Љубиша 1868/2017), који је Његошево **живѡти** досљедно замјѣњивао својим **живјети**.

1.3.4. У низу стихова, у једној напомени и у једном прозном фрагменту реконструисемо фонему <ј> која није одражена у првом издању. Редакторске грешке првог издања лако се објашњавају.

(1) Из фонолошких разлога васпостављамо <ј> у облицима императива глагола чија се презентска основа завршава на *-иј* у 2. лицу

једнине: Бѣ[j] се бруко када имаш с киме! [ШМ 95]; Крѣ[j] се ђд нѣ прѡклѣтѣ демоне, [ШМ 1876], у 2. лицу множине: »[...] крѣ[j]те ми га као змија ноге.« [ШМ 2102], као и у значењу 3. лица множине прошлог времена индикатива: они пѡпѣ[j] кѡфу кѡ ракију, [ШМ 1252]; нѣсрећнѣ се снѣбѣ[j] Црнѡгѡрци; [ШМ 1255].

Графија првог издања може имати два објашњења: или су облици у оригиналном рукопису имали граfiјски слијед **ѣѣ** (или **ѣѣ**) који је у придјевским облицима означавао дуго *и*, па је приређивач правило механички примијенио, или су без **ѣ** облици били написани и у пјесниковом рукопису. И у овом посљедњем случају васпостављање фонеме <ј> у критичком издању је оправдано: у фонетској позицији послѣје *и* глас *ј* у изговору слаби или се потпуно губи, али и у овом посљедњем случају остаје у фонолошкој структури – као нулти алофон [∅] фонеме <ј>.

(2) Из морфонолошких разлога васпостављамо <ј> у придјеву изведеном суфиксом *-ск-* од именице чија се основа завршава на *иј-*: *Александри[j]ску библиотеку. [ШМ 1044 (нап.)].

Може се претпоставити да је у Његошевом рукопису придјев био с граfiјским слиједом **ѣѣ**, који је у придјевским облицима (у наставцима послѣје *к*, *г*, *х*) имао вриједност дугог *и*, па је приређивач правило механички примијенио у наведеном облику. Од осталих именица чија се основа завршава на *иј-* у спјеву је употријебљен суфикс *-инск-* уз фонетске промјене на морфемском шаву – губљење сонанта *ј* на крају именичке основе и сажимање двају *и* у таувокалски дифтонг [“и].

(3) Васпостављамо <ј> у руским личним именима: *Долази ѣослѡнѣик имѣерѡѣрициѣ* [Јекаѣеринѣ Вѣѣдрѣ књаз и генерал Гѣѣрги[j] Дѣѣлгѡрѣков, [ШМ -2497].

Мушко лично име Његош је, у складу са старом граfiјом, вјероватно написао **Георгѣѣ**, а приређивач је два посљедња слова замијенио са **ѣ** у складу с њиховом вриједношћу у придјевским облицима номинативѡ мушког рода, и једнине и множине, као и у горенаведеним примјерима.

Што се тиче женског личног имена **Скѡтерина**, и ова грешка има објашњење: по славеносрпском обрасцу фонетски сегмент *је* на почетку ријечи писао се са **ѣ** (властито име са **ѣ**), али док су се мала слова **ѣ** ‘је’ и **ѣ** ‘е’ у Његошевом рукопису јасно разликовала (и углавном се правилно употребљавала), велика слова се често мијешају, и у рукописима и у издањима.

(4) Јекавски облик, рефлекс кратког јата, реконструираемо у једном стиху: Св[j]ѣдѡѡѡѡ сѣ јавнијех стотине: [ШМ 2870], а ијекавски

облик, једносложни рефлекс дугог јата, у пет стихова: нò се чўдїм нашим прѣв[’ј]ѣнцима: [ШМ 360]; ма ако смо за гр[’ј]ѣх прађедовски [ШМ 531]; кад свободу свѣтū рўжї / а тиранству сл[’ј]ѣпòм служи: [ШМ 828 (14)]; архистратїг кад прѣвї сàгр[’ј]ѣшї, [ШМ 3029]; кà ће слаби човјек да нè згр[’ј]ѣшї? [ШМ 3030].

И ове грешке се лако објашњавају. Његош је понекад, умјесто графеме Ъ, и у једносложним рефлексима јата писао секвенцу **ie**, коју редовно користи за двосложни рефлекс јата, а приређивач је, да би остварио изосилабизам (десет слогова у десетерцу, осам слогова у осмерцу), прву графему, тј. десетеричко **i**, изостављао.

1.4. Реконструкција слоготворног <р>

1.4.1. У обиљежавању вокалног (слоготворног) <р> Његош је примјењивао нову, Вукову ортографију (између два консонанта Вук је писао само **р**), али на неким мјестима у његовим рукописима и у издањима слоготворно <р> написано је односно одштампано на славносрпски начин, диграмом **ер**, као траг раније књижевне праксе настале под руским утицајем.

Таква два примјера имамо и у првом издању *Шћейана Малог*. 1° Стих: кад бѣсмртнѣ дигох споменике – [ШМ 437] у првом издању гласи: Кад бесмртне дигох споменике: (Стојковић 1951: 26). 2° Фрагмент: *Црнòгòрцима нестїаде фїшѣкã*^[x] [ШМ -845] у првом издању гласи: Црногорцима нестале фишека (Стојковић 1951: 45) – приређивач је заборавио и да одштампа графему **х** у генитиву множине финалне именице!

У наведеним примјерима на слоготворном **р** нема акцента. Између два сугласника слоготворност је једина изговорна могућност и кад је **р** под акцентом, па се акценат не би ни морао стављати (осим у акценатском издању): а небо је помрчало [ШМ 2030^a (34)]; Тòмановић с четр̀наест [ШМ 2423^a (133)]; су четр̀дест другã пођу [ШМ 2419^a (129)].

1.4.2. Обавезни изговор слоготворног **р** испред вокала Вук Караџић је означавао 31. словом своје азбуке (ѣ), на примјер: умрѣо.

У основном издању *Шћейана Малог* ми смо на слоготворно <р> испред вокала указивали, ако није под акцентом, помоћу апострофа и надредног знака за дужину: Ја се бојим и жив сам ѹмр’о [ШМ 576]; те рекоше єре си ѹмр’о: [ШМ 2312]. Знак за дужину користимо као сигнал за слоготворност (дужину реконструишемо само алтернативно, у аутентичном изговору, а стварно се на слоготворном **р** остварује само полудужина).

У акцентском издању користи се знак за слоговност (кружић испод слова комбинован с надредним знаком за дужину): Ја се бодјим || и жив сам | ѓм̄ро [ШМ 576]; те рекоше || ере си | ѓм̄ро: [ШМ 2312].

У критичком издању прозодијску интерпретацију навели смо у угластој загради:

Ја се бојим и жив сам умр'о [ѓм̄ро] [ШМ 576];

те рекоше ере си умр'о [ѓреси^ѓм̄ро]: [ШМ 2312].

Треба напоменути да апостроф у оваквим случајевима не указује да је ту нешто гласовно изостало: то је само сигнал да читалац у таквим примјерима изговори ријеч тросложно – у наведеним примјерима са <м̄> у медијалном слогу. О другој ортографској могућности у критичким и основним издањима в. у т. 3.1.4.(2)4°.

Ако је слоготворно *p* испред вокала под акцентом, довољно је ријеч акцентовати, што ми и чинимо, у основном издању непосредно у тексту (у критичком издању у угластој загради): и повуче четрест топовā [ШМ 3975].

Начин обиљежавања слоготворног *p* заслужује да буде и посебно размотрен, између осталог и са аспекта изосилабизма (истог броја слогова у одговарајућем стиху) [в. поглавље „Исходи“, т. 3.1].

2. ГЕМИНАТЕ

2.1. Реконструкција двоструког сонанта [л:]

2.1.1. Поред појединачних сугласника које је требало реконструисати, текстолошки и фонетски треба интерпретирати удвојене сугласнике (геминате).

Дуги (двоструки) сонант *л* (фонетски се означава као [л:]) реконструисамо, у репликама муслимана, у теониму *Аллах*, на примјер у 3422. стиху:

Пет молитвā прескакат не треба,
 треба трчат што се брже може
 на свештену поклич мујезина
 па ће [пāћē] Аллах [āл:āх] с Великим Пророком
 с душе маћи свакоју теготу –
 дат свакоме што му срце жуди.

[ШМ 3419–3424]

и у неким другим појединачним ријечима и изразима: Бйллāх-тѓспих, кавурин нијесам [ШМ 3584]; Алла-бйллā, имаш право мўла: [ШМ 3598]; Бѓлла-Кўрāн утрије Славјане – [ШМ 202]; Алиллўјā! Алиллўјā! [ШМ -1713].

2.1.2. У *Горском вијенцу* изговор дугог или двоструког [л:] реконструисали смо у 876. стиху:

Аллах [ǎл:ǎх] море, мудра разговора:
крст и некрст [инѣкрст] све им је на уста,
снијевају што бити не може.

[ГВ 876–888].

Прије нас, овакву ортографску реконструкцију дао је Никола Банашевић: Аллаx, море, мудра разговора! (Банашевић 1973: 44), са сљедећим образложењем: „Његош је први део овог стиха написао *Аллахъ море!* (с удвојеним сугласником *л*, као у арап.-тур. Allah)“ (Банашевић 1973: 249). Удвојени сугласник је одштампан у првом издању: **Аллахъ море!** (с. 33) према пјесниковом рукопису: **аллахъ море!** (л. 10), што свједочи да је Његош у наведеном стиху и изговарао [л:] имитирајући говор муслимана.

2.2. Реконструкција експлозивног сугласника [к:] с продуженом оклузијом

2.2.1. Дуги експлозивни сугласник [к:], глас с продуженом оклузијом и једноструком експлозијом, фонетски реконструишемо у ономастичким оријентализмима – у топониму *Рѣкка* [в. т. 2.2.2] и у топониму *Мѣкка*; овај последњи у другом полустиху шеснаестерца: *поклањаш се хрѣму Мѣккѣ* – [ШМ 4018⁶ (149)], у пјесниковој напомени уз претходни, први полустих истог шеснаестерца: *Двије гѣре близу Мѣккѣ* [ШМ 4018⁶ (149)], док једно *к* васпостављамо у прозној реплици: *Мѣк[к]ѣ достопо̀дштенѣ* [ШМ -1614].

2.2.2. У прозном сегменту: *Ла̀а̀сѣ, Дѣ̀лета, Рѣ̀ккѣ* [ШМ -1614] реконструишемо дуги експлозивни сугласник [к:] (у топониму *Рѣ̀кка*) и удвојени самогласник (у топониму *Ла̀а̀са*). Топоним *Ла̀а̀са* треба читати с дифтоншким степеном сажимања двају вокала *а*, тј. с таувокалским дифтонгом [ʔà]. Али то је већ проблематика наредног поглавља „Текстологије Шћепана Малог“ [8. Реконструкција самогласника], које овдје само најављујемо.

2.3. Реконструкција африкате [ћ:] с продуженом оклузијом

2.3.1. Дуго [ћ:], глас у коме прва компонента африкате има продужену оклузију, фонетски реконструишемо у вези инфинитива *разлећ* + (3. л. мн. помоћног глагола) *ћѣ* у 830. стиху *Шћейана Малог* (у 16. шеснаестерцу спјева), који наводимо према акценатском издању:

Када сѝнѹ || нѝши мѝчи,
 рѝзлѝћ ѝсе || Тѹрскѝм плѝчи,
 [ШМ 830 (16)].

На ову фонетску појаву указујемо у критичком издању *Шћейана Малог* мада она не представља текстолошки проблем:

Када сину наши мачи, / разлећ ѝсе [рѝзлѝћ:ѝсе] Турском плачи,
 [ШМ 830 (16)].

2.3.2. Дуго [ћ:], глас у коме прва компонента африкате има продужену оклузију, фонетски смо реконструисали у вези инфинитива *моћ* + (3. л. јд. или мн. помоћног глагола) *ће* (*ћѝ*) у стиховима *Луче микрокозма*, које наводимо према акцентском издању: *Моћ ѝсе чѝвјек || ѝвѝ двѝ | зѝкона –* [ЛМ 2031 (VI 101)]; *моћ ѝсе љѹди || са свѝјѝга | шѝра* [ЛМ 2053 (VI 122)]. На ову фонетску појаву указали смо у критичком издању *Луче микрокозма* мада она не представља текстолошки проблем:

Моћ ѝсе [мѝћ:ѝ] чѝвјек ова два закона – [ЛМ 2031];

моћ ѝсе [мѝћ:ѝ] људи са својѝга шара [ЛМ 2053].

2.3.3. Дуго [ћ:], глас у коме прва компонента африкате има продужену оклузију, фонетски смо реконструисали у вези инфинитива с обличким суфиксом *-ѝ* и енклитичког облика помоћног глагола (*ћу*) као компоненте аналитичког футура I у *Лучи микрокозма* у стиху: *вдохнут ћу му [вѝдѝхнућ:уму] небесне љубави* [ЛМ 2014 (VI 84)].

Полазимо од тога да се у Његошевом идиолекту још чувао изговор африкате *ћ* с продуженом оклузијом, а то значи да компонента *ћу* није још срасла с инфинитивом односно с инфинитивном основом (није /ћ/ постало облички суфикс за грађење синтетичког футура I), поготову што је инфинитив *вѝдѝхнућѝ* русизам.

2.3.4. Дуго [ћ:], тј. аналитички футур I могли бисмо реконструисати и у вези инфинитива с обличким суфиксом *-ѝ* и енклитичког облика помоћног глагола, на примјер у 2937. стиху *Шћейана Малог*:

Све за љубав велике царице
 и за твоју, њеног посланика,
 чинит ѝемо [чѝнић:емо] од овог чѝвјека:
 [ШМ 2935–2937].

С обзиром на то да инфинитив *чѝнићѝ* није русизам, ми ипак облик интерпретирамо као синтетички футур I, како смо га и представили у основном издању Његошевих спјевова: чинићемо од овог чѝвјека: (Маројевић 2018: 406 (2937)).

2.4. Реконструкција дугог струјног сугласника [с:]

2.4.1. Дуги струјни сугласник *с* [с:] реконструише се у ријечи *мѣссија* у стиху:

Може бити да сам ја мессија [д̣асам^џа^мѣс:ија] [ШМ 560].

Примјер свједочи да је Његош у погледу писања и изговора дугих или двоструких консонаната слиједио руски ортографски узус.

2.4.2. У изговору имамо дуго *с* [с:] и у случају да се ријеч завршава на *-с* а њена енклитика почиње са *с-*, као у примјеру: *ѹ в̣ас с̣ѹ* се растегле равнине – [ШМ 3355]; а *к̣од н̣ас* се саставит *н̣е хо̣ћ̣е* [ШМ 3371], али такви примјери карактеришу и савремени књижевни језик, па су за текстолошку реконструкцију значајни само индиректно: пишемо два *с* и поред тога што се у изговору та два *с* често скраћују, тј. остварује се фонетски само једно *с*, али та је промјена чисто фонетска – на фонолошком нивоу и у том случају разликујемо двије фонеме – фонему <с> на крају замјеничког облика и иницијалну фонему <с> енклитике.

У критичком издању изговор дугог *с* [с:] реконструише се у угластој загради у саставу фонетских ријечи (у којима се проклитике и енклитике припајају акцентованој лексичкој ријечи):

у вас су се [ѹв̣ас:ѹсе] растегле равнине – [ШМ 3355];

а код нас се [ак̣одн̣ас:е] саставит не хоће [н̣ехо̣ћ̣е] [ШМ 3371].

2.4.3. Одлика је језика *Шћеџана Малог* употреба предлога *с* без вокала *а* испред ријечи које почињу на *с-*. У изговору у том случају имамо дуго *с* [с:]. Са замјеницом или замјеничко-именичком синтагмом у генитиву која почиње на *с-* предлог *с* а не његов аломорф [са] употријебљен је (и написан) у два стиха *Шћеџана Малог*: да би *с* свега што ти причам дошли, [ШМ 1014]; *с* сваке стране доушћавају ми [ШМ 3068].

У критичком издању изговор дугог *с* [с:] реконструише се у угластој загради у саставу фонетских ријечи:

да би *с* свега [с:в̣ѣга] што ти причам дошли, [ШМ 1014];

с сваке [с:в̣а̣к̣е] стране доушћавају ми [доушћавајуми] [ШМ 3068].

2.4.4. Са именицом у инструменталу која почиње на *с-* предлог *с* а не његов аломорф [са] употријебљен је (и написан) једном у *Шћеџану Малом*: *с* свјѣтл̣н̣иком вјере православне? [ШМ 2979] и једном у приложеној пјесми *Поздрав србском роду* (из које је узет мото): како што су *с* ср̣цем ватренијем [ПСР 66]. Наравно, у брзом изговору то дуго *с* [с:] може се редуковати и акустички примати као једно *с*, али та је промјена чисто фонетска – на фонолошком нивоу и у том случају

разликујемо двије фонеме – фонему <с> у предлогу и иницијалну фонему <с> у падежном облику.

У критичком издању изговор дугог *c* [с:] реконструише се у угластој загради у саставу фонетских ријечи:

с свјетилником [с:вјѣтилнѣком] вјере православне? [ШМ 2979];

како што су с срцем [с:рѣцем] ватренијем [ПСР 66].

Наведена карактеристика Његошева језика, тј. употреба предлога *c* а не његовог аломорфа [са] испред ријечи које почињу консонантом *c*-, помаже нам да реконструишемо на морфемско-фонемском нивоу предлог *c* на мјестима гдје у рукописима и издањима граfiјски није одражен, и то не само испред ријечи које почињу на *c*- него и испред ријечи које почињу на *з*- [в. поглавље „Исходи“, т. 3.2].

3. Исходи

3.1. Ортографија и ортоепија слоготворног <р>

3.1.1. У раду „Dvije rekonstrukcije jezika Gorskoga vijenca Petra Petrovića Njegoša“, који су приређивачи набрзину прикључили зборнику *Njegoš i Hrvati* заборавивши да означе и његову пагинацију, Јосип Силић је, пошто се нешто дуже задржао „на опису crnogorskoga jezika“, покушао „pokazati kako na tekst Gorskoga vijenca (na njegovu izvornost) gledaju Vladimir Popović i Radmilo Marojević, тј. kako ga rekonstruiraju“ (Силић 2011: 261). Овдје ћемо се задржати на два сегмента те расправе, а тичу се версификације, односно изосилабизма српског епског или асиметричног десетерца, од којих је други повод за укључивање наведеног аутора у историју питања о начину обиљежавања слоготворног *p*.

3.1.2. Први цитат: „Da bi se dobio deseterac, u stihu (334) *četnaest posijeci Turakah četnaest* treba (fonijski) ostvariti trosložno [čētīnajst], a *posijeci* četvorosložno [posijēci]“ (Силић 2011: 263). – Метричку структуру основног Његошевог стиха Милан Решетар, Србин католик родом из Дубровника, овако описује: „У десетерцу се владика држи правила [правилâ – Р. М.] према којим су склопљени десетерци народнијех пјесама и којих се држе сви наши пјесници и старијега времена, премда су се та правила тек у новије доба пронашла и утврдила, – тј. да у сваком стиху иза четвртога слога буде цезура која дијели стих у два ритмичка ретка, а да не буде акцента ни на задњему слогу првога ретка ни на задњему слогу другога ретка“ (Решетар 1890: 66). Ми смо то кратко прокоментарисали: „Решетар не каже (јер се то подразумијева из самог назива) да наведени стих има, као своју прву метричку константу, десетосложну силабичку структуру“ (Маројевић 2005: 886).

1° Да би нека десетосложна сруктура била асиметрични десетерац, она мора имати цезуру после четвртог слога (симетрични десетерац пак има цезуру после петог слога) – Силић реконструираше „стих“ с подјелом на тактове 3 + 4 + 3!

2° Кад би први и други такт Силићеве конструкције замијенили мјеста, добио би се десетерац, али би други такт морао имати српски тип сажимања вокала: *посијџци || четр^нест | Т^ур^ак^а (у секвенци *ae* први вокал губи слоговност). Силић, међутим, из свог матерњег језика (он је изворни Хрват, чакавац) узима контракцију типа *-najst*, која иначе карактерише од словенских књижевних језика само словеначки.

3° За стих 334 Силић наводи само интерпретацију из издања Владимира Поповића (1963) мада у другим случајевима наводи и једну и другу; да је погледао наше критичко издање, видео би да је ритмичка структура друкчија: четрнаест посџци [пос^џџци] Турак^а / и узми им седамдесет коњ^а [ГВ 334–335]. Стих прати текстолошка напомена: „*йосијџци* – обл. са једносложним ије-рефлексом дугог јата“ (Маројевић 2005: 56) с упућивањем на одговарајући сегмент реконструкције рефлекса јата (Маројевић 2005: 832–833).

4° Силића је смела – и на криви пут навела – интерпретација стиха у издању Владимира Поповића, који је покушао да *Горски вијенац* подведе под хрватски правописни узус – он пише *ије* и кад треба читати једносложни рефлекс јата [ʲje]. Уосталом, такав однос ортографије и ортоепије озаконио је сам Јосип Силић с коаутором Владимиром Анићем у књизи *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1986), што смо ми подвргли критици у *Јужнословенском филологу* (1988), а потом и у књизи *Српски језик данас* (Маројевић 2000: 123–125). Народ би рекао: сама пала, сама се убила – спотакла се неадекватна ортографија, а с њом се угрувао и њен коаутор, кодификатор Силић!

3.1.3. Други цитат: „Popović se i Marojević ne slažu ni u redukciji glasova. Popović je rabi, a Marojević ne rabi. Da redukcija međutim nije formalizam, pokazuje primjer s redukcijom slogotvornoga **ṛ**. Usp. Popović (210) *velikaši, trag im se utr’o* i (304) *i dabobdâ trag nam se zatr’o*. Marojević i jedan i drugi oblik piše bez reduktora: *великаши, ѿтраг им се уѿро* i *дабогда ѿтраг нам се заѿро*. Time i jedan i drugi stih čini devetosložnim (a traži se desetosložni)“ (Силић 2011: 264). – Први услов коректности научне критике јесте навођење текста у цјелини, без изостављања сегмента који критичара демантују. У конкретном случају то су ортоепске реконструкције у угластој загради и текстолошке напомене.

1° Стих 210 у нашем критичком издању гласи: србске [српскѣ] силе грдно [гѣрднѣ] сатријеше / великаши, траг им се утро [ѣтро]; [ГВ 209–210].

2° Стих 210 прати сљедећа текстолошка напомена: „*ѣтро* – метрички обавезан изг. слоговног [р] [види т. 0.2.(3)]“ (Маројевић 2005: 50).

3° Стих 304 у нашем критичком издању гласи: и дабогда траг нам се затро [зѣтро] / кад под овом живјели марамом! [ГВ 304–305].

4° Текстолошка напомена уз стих 304 гласи: „*ѣраг* – им. у зн. ‘потомство’; *ѣтро* – метрички обавезан изг. слоговног [р] [в. т. 0.2.(3)]; *ѣраг нам се затро* – изр. у зн. ‘остали без (мушког) потомства’“ (Маројевић 2005: 54).

У Предговору, у тачки на коју се позивамо у наведеним текстолошким напоменама, истакнуто је сљедеће: „У прозодијској реконструкцији користимо знак за слоговност – само за *p* у примјерима: *ѣтро* [ѣтро] (210), *затро* [зѣтро] (304), гдје је изговор слоготворног [р] обавезан, и знак за неслоговност – за све остале вокале [...]“ (Маројевић 2005: 10). Ово посљедње демантује критичара у потпуности: ми смо први реконструисали бројне тауовокалске и хетеровокалске дифтонге, тј. секвенце с дифтоншким степеном контракције двају вокала у контакту, с редукцијом прве или друге компоненте!

3.1.4. Три су примјера у *Шћеѣану Малом* у којима се слоготворно *p* налази испред вокала. Ми смо их у основном издању [в. т. 1.4.2] обиљежавали на два начина — два послѣјеакценатском дужином и апострофом: ѣмр’о [ШМ 576, 2312], трећи само акцентом: четрѣст [ШМ 3975].

(1) У издањима која су се појављивала послѣје првог, Стојковићевог, примјењивана су иначе четири текстолошка поступка.

1° У другом издању умјесто Стојковићевог дебелог јера примијењено је танко јер: Ја се бојим, и жив сам умрѣо, (Јовановићи 1880: 29); Те рекоше, ере си умрѣо; (Јовановићи 1881: 92); И повуче четрѣст топова, (Јовановићи 1881: 149). Исти модел примјењује Милан Решетар, у четвртом издању спјева, с тим што он у напоменама указује на графију првог издања: умрѣо (× 2), четрѣст (Решетар 1926: 206 (I 582), 271 (III 652), 331 (V 567)).

2° У трећем издању Драгутин Костић не користи ни дебело ни танко јер него изнад слоготворног *p* ставља двије тачке, по њемачкој ортографској традицији: Те рекоше, ере си умрѣо; (Костић 1902: 130 (2371)); И повуче четрѣст топова, (Костић 1902: 209 (4049)), али је то заборавио да учини у првом примјеру: Ја се бојим, и жив сам умро,

(Костић 1902: 36 (579)). Исту недоследност налазимо у првом издању Владана Неђића: умро, ум̄ро, четрест (Неђић 1964: 32, 100, 163). Михаило Стевановић, у првом свом издању, глаголски придјев пише без надредног знака, у оба примјера, а број с надредним знаком: умро (× 2), четрест (Стевановић 1952: 36, 120).

3° У петом издању спјева Данило Вушовић користи апостроф у сва три примјера: Ја се бојим, и жив сам умр'о, (Вушовић 1935: 170 (I 579)); Те рекоше ере си умр'о; (Вушовић 1935: 224 (III 652)); И повуче четр'ест топовах, (Вушовић 1935: 271 (V 567)). Исти начин обиљежавања слоготворног *p* Вушовић задржава у свом другом издању (Вушовић 1936: 186, 247, 304), а слиједи га Александар Младеновић (Младеновић 2007: 51, 147, 228).

4° Први је у *Шћейану Малом* изоставио и јерове, и надредни знак, и апостроф Јевто М. Миловић: Ја се бојим, и жив сам умро, (Миловић 1965: 43 (I 579)); те рекоше ере си умро. (Миловић 1965: 147 (III 652)); и повуче четрест топовах, (Миловић 1965: 246 (V 567)). У другом издању *Целокућних дела* прикључио му се Михаило Стевановић и у трећем примјеру: и повуче четрест топовах (Стевановић 1967: 198), а Стевановића (и Миловића) слиједи Владан Неђић у другом издању едиције „Српска књижевност у сто књига“ изостављајући надредни знак и у другом и трећем примјеру (Неђић 1969: 104, 163). Значи ли то да су сви наведени приређивачи нарушили изосилабизам, да су реконструисали деветосложну структуру?

(2) Одговор на горње реторско питање је, наравно, негативан, али би требало прокоментарисати кодификатора тзв. црногорског језика у погледу редукције и редуктора.

1° Сарадник (и претеча) Јосипа Силића на тој кодификаторској „работи“ Војислав П. Никчевић у свом издању *Шћейана Малог* не користи „редуктор“ него пише, у прва два примјера: умро (Никчевић 2005: 52, 132), а у трећем „поправља“ Његоша (и празнослови: у финалној ријечи стиха изоставио је прво *o*): и повуче четрдест т[о]повах (Никчевић 2005: 207). Треба истаћи да је у спјеву облик *четирдесѝ* и посвједочен: су четрдест друг̄а пођу / поклонит се вољи паше – [ШМ 2419 (129)].

Једино у трећем примјеру слоготворног *p* испред вокала у *Шћейану Малом* може се, дакле, говорити о редукцији, али о редукцији сугласника *d*, и она би се могла означити апострофом (кад би требало указивати на такве случајеве изостављања сугласника): четр[д]ест → четр'ест (редукује се *d*).

2° Користећи досљедно, и у прози, тридесет прво, само мало, слово своје азбуке, графему њ („дебело јер“), Вук Караџић је прописао књижевну норму обавезног изговора слоготворног *p* у примјерима типа **умрњо**, која је *de jure* остала све до данас, а то нам је потврдио Мирослав Николић, тада главни уредник *Нашег језика*. Указивање на обавезан изговор слоготворног *p* кад то силабичка структура стиха захтијева упућено је, дакле, онима који ту норму нарушавају. Друга је ствар што редуковање слоговности данас доминира у свим српским срединама па би требало нормативно прописати могућност двојаког изговора (осим у стиховима строге силабичке структуре кад се остварује један, на примјер у Његошевим дјелима, или други изговор, у пјесничком језику Николе Петровића Његоша, на примјер).

3° Нешто није у реду са Силићевим поимањем редуције. Није редукован тросложни лик [ʝ|m̩r̩|o] – редукује се слоговност ликвиде у двосложном лику [ʝm|r̩o], уз дужење финалног вокала *o* и помјерање силабичке границе.

4° На основу спроведене анализе могао би се извести алтернативни предлог. С обзиром на то да апостроф у оваквим случајевима не указује да је ту нешто гласовно изостало а тумачи се као „редуктор“, знак за редуцију, он би се могао потпуно изоставити, тј. могло би се у критичким издањима писати сâмо *p* без апострофа уз прозодијску реконструкцију у угластој загради:

великаши, траг им се утро [ʝt̩r̩o]; [ГВ 210];

и дабогда траг нам се затро [z̩ʝt̩r̩o] [ГВ 304];

Ја се бојим и жив сам умро [ʝm̩r̩o] [ШМ 576];

те рекоше ере си умро [e̩resi^ʝm̩r̩o]: [ШМ 2312],

а у научнопопуларним (нашим основним) издањима стављати знак за послџеакцентску дужину без апострофа: љт̩ро [ГВ 210], з̩ʝт̩ро [ГВ 304], љм̩р̩о [ШМ 576, 2312]. Ако је слоготворно *p* испред вокала наглашено, као што смо већ оцијенили, довољно је означити акценат: че-т̩рест [ШМ 3975].

3.2. Реконструкција предлога <с> у инструменталу испред иницијалног <з> и <с>

3.2.1. Чињеница да је Његош у неким контекстима користио предлог *с* а не његов аломорф [ca] испред ријеч̩и које почињу консонантом *с*- [в. т. 2.4.3 и 2.4.4] служи нам као неопходни доказ да је пјесник могао изоставити предлог *с* испред ријеч̩и које почињу сугласницима *з*- или *с*-, па се у његовим пјесничким дјелима на многим мјестима он мора

или може реконструисати у оним сегментима текста гдје он, услед фонетског писања, графијски није одражен. У брзом изговору, наравно, тај дуги сугласник може се редуковати и акустички примати као кратак сугласник, али та је промјена чисто фонетска – на фонолошком плану и у том случају разликује се фонема <с> предлога и иницијална фонема <с>, <з> одговарајуће ријечи у генитиву односно инструменталу. Предлог *с* реконструисали смо у критичким издањима *Горског вијенца* (Маројевић 2005: 263–280) и *Луче микрокозма* (Маројевић 2016: 249–254), па то чинимо и у издањима *Шћейана Малог*.

3.2.2. Друга два Његошева спјева, *Горски вијенац* (в. Маројевић 2005: 743) и *Луча микрокозма* (в. Маројевић 2016: 450–451), потврђују да Његошев језик карактерише употреба аломорфа |с| предлога *с/са* испред ријечи које почињу сугласником *з-* па се остварује дуги звучни пискави сугласник [з:], док се у савременом књижевном језику у том случају користи предлог *са*. У неким примјерима, у предлошко-падежној вези „с + инструментал“, у *Шћейану Малом* предлог се мора реконструисати, што ми и чинимо помоћу угластих заграда (у предлошко-падежној вези „с + генитив“ у посљедњем Његошевом спјеву такви примјери нису посвједочени).

(1) У *Шћейану Малом* у предлошко-падежној вези „с + инструментал“ предлог [с] испред ријечи које почињу сугласником *з-* реконструисамо у три контекста – испред именичког инструментала *злѡбѡм* (у 818. и 402. стиху), *злѡћѡм* (у 406. стиху) и *злѡм* (у 2687. стиху):

Нѣка Ѡсман || [с] злѡбѡм дѣшѣ,
нѣка га је || трѣпут вѣше –
[ШМ 818 (4)];

Дѡходѣ ѣм || пѣсма | нѣчесова
тѣ ме прѣтѣ || [с] злѡбѡм | и лѡжама;
мѡло ѣм је || кривѡклѣтнѣцима
ѣ ми крѣну || мѡју | одѡзѣшѣ
и свѣ царство, || мѡју | ѣѡдовину,
нѡ ме [с] злѡћѡм || гѡнѣ | по свијѣту,
[ШМ 401–406];

сѡмо штѡ [с] злѡм || и [с] стрѡшнѡм | ѡсветѡм
живѡјемо || у ѡвѣм | гѡрама.
[ШМ 2687–2688].

Као што видимо, именице у инструменталу стоје као објекти уз глаголе *дисаѣи*, *ѣраѣиѣи*, *гонѣиѣи* и *живѡваѣи*. И у критичком издању *Луче микрокозма* предлог [с] двапут смо реконструисали испред именичког инструментала *злѡм* (у 1612. и 1749. стиху) из исте семантичке сфере,

а пропратни глаголи су *ѵреѵниѵи* и *ѵѵиѵѵеѵи*. Интертекстуални приступ омогућава нам да њима прикључимо именички инструментал *злѵбѵм* (у 1595. стиху), а пропратни глагол је *оѵојѵиѵи*, па тим примјером допуњујемо критичко и основно издање спјева чинећи корекцију у акценатском издању (Маројевић 2016: 989):

[С] *злѵбѵм* к нѵбу || врѵге | ѵпојене
ја сам чѵкѵ || на покајаније,

[ЛМ 1595–1596].

Навешћемо још једну интертекстуалну потврду, овога пута из критичког издања *Горског вијенца*. У једном стиху из Посвете („Праху Оца Србије“), тј. из оде „Нек се овај вијек горди...“, која је доштампана уз прво издање спјева, реконструирашемо инструментал с предлогом *с* у шеснаестерцу:

Арей је [арѵје], страва земна,
[с] славом [с:лѵбѵм] бојном њих опио
[ГВ П 7].

Реконструкцију предлога *с* оправдава реакција трпног глаголског придјева *оѵиѵи* (*оѵојен*) не само у *Лучи микрокозма* [в. горе примјер из 1595. стиха], и не само у *Горском вијенцу* као спјеву: опит са злом и неправдом (у 1779. стиху), него и реакција радног глаголског придјева у самој Посвети:

Ђорђем су се срѵске [срѵскѵ] мишце
са витештвом опојиле,
[ГВ П 20].

(2) Посљедњи наведени примјер из *Шћейана Малог*, тј. примјер из 2687. стиха, занимљив је с два аспекта. С једне стране, у њему реконструирашемо и дуги звучни пискави сугласник [з:], у првом полустиху, и дуги безвучни пискави сугласник [с:], у другом полустиху. С друге стране, у првом полустиху опредјељујемо се за реконструкцију инструментала именице *злѵ*, а не облика женског рода инструментала придјева одређеног вида *злѵи*. Формалнограматички гледано, ту би се, међутим, могло полазити и од атрибута *злѵм* (ѵсветѵм). За именицу, и краткосилазни акценат, а не за придјев, у коме би могао доћи и један и други силазни акценат, опредјељујемо се на основу посебне процедуре „Идентификација граматичких облика“ у склопу граматичке реконструкције. Дилему разрјешавамо на основу културолошког контекста: Црногорци живе са *злом* које им причињавају Турци, а за освету се може рећи да је *сѵрашина*, али никако не и да је *зла*. А и именица *злѵ* настала је раном супстантивизацијом придјева неодређеног вида (средњег рода) *злѵ*, још у прасловенском језику.

3.2.3. Његошев језик карактерише употреба аломорфа |с| предлога *c/ca* испред ријечи које почињу сугласником *c-* у предлошко-падежној вези „с + инструментал“, па се у изговору остварује дуги безвучни пискави сугласник [с:] (у предлошко-падежној вези „с + генитив“ у *Шћейану Малом* примјери нису посвједочени). У савременом књижевном језику у том случају се користи предлог *ca*. У неким примјерима предлог се мора реконструисати, што ми и чинимо помоћу угlastих заграда. Примјера наводимо тринаест (четрнаести смо размотрили горе [в. т. 3.2.2] – у 2687. стиху реконструисали смо оба дуга пискава сугласника, и звучни [з:] и безвучни [с:]). Разврстаћемо примјере семантички.

(1) Пет је примјера с глаголима кретања у којима инструментал указује на лице или на скуп лица; међу њима су и три примјера у којима реконструисамо предлог [с] испред облика *сѡбѡм*:

Срамѡта је || прѡшла | [с] срамѡтњаѡком
[ШМ 1021];

нѣ враћам се || [с] силнѡвитѡм | вѡјскѡм
[ШМ 1033];

нѡси [с] сѡбѡм || тѡ йме | вѣликѡ,
[ШМ 1898];

вѡдѣ [с] сѡбѡм || дѡ два пѡше
и Тѹрѡка^х || главнѡх трѡста,
[ШМ 2248 (96)];

ѹзѣх [с] сѡбѡм || рѡбја | нѣколико
[ШМ 3823].

(2) С претходном групом се у погледу значења именице у инструменталу слажу још два примјера, али је у првом глагол кретања добио фразеолошку употребу, а у другом — допунску начинску нијансу значења:

рѡди тѡгѡ || штѡ сѹ | прѡвикнѹли
рѡт вѡдити || [с] свѡкѡм | нѣпрестѡно;
[ШМ 1519–1520];

Хѡдѡвѣрди, || дѡвљѡ пѡша,
[с] стрѡшнѡм вѡјскѡм || Кѹче хѡрѡ –
[ШМ 2365 (111)].

(3) У три примјера инструментал указује на лица (два су с глаголом *брукаѡи се*, трећи с глаголском именицом мотивисаном глаголом *разговарѡи /се/*); међу њима је и примјер у којем реконструисамо предлог [с] испред облика *сѡбѡм*:

наличї ли || на оногā | цāра
 кòјї сјèдї || сѣнцу | на ѣстòку
 и брѹкā се || [с] свїјем | краљевима?
 [ШМ 1624–1626];

Штò хòдете || земāльскї | главāри,
 штò се [с] стāрцем || јèднијем | брѹкāте?
 [ШМ 1977–1978];

зāбавè ти || дрѹгè | не имāдем
 дò једногā || сāма | рāзговòра
 с жївијема || āли | с мр̀твијема,
 кāд нї с једнїм – || ондā сām | и [с] сòбòм.
 [ШМ 2604–2607].

(4) Само у три примјера (четврти смо навели горе [в. т. 3.2.2]) именица у инструменталу не означава лице:

нāјвише сѹ || стòгā | нèпоб'јèднї
 јèр сѹ сòбòм || рòђенї | војнїци,
 јèр се [с] смр̀ћу || смїјѹ | и рѹгајѹ.
 [ШМ 1521–1523];

Кāдā дòђè || кијāмет | свїјету
 тè наш Прòрок || [с] свòјòм | тòпузинòм
 свè кāvуре || у цèјмен | сāћерā
 [ШМ 3846–3848];

Млāд си пāшо || Мāхмут-|бèговићу:
 [с] свїјетом се || не познāјеш | дòбро –
 [ШМ 3993–3994].

3.2.4. Завршићемо овај одјељак, и читаву расправу, с двије напомене. Једна се тиче наведеног 1522. стиха (јер су собом рођени војници): облик *собом* у њему нема адвербијално значење друштва него адвербијално значење начина 'по себи', па се социјативна конструкција искључује. Друга напомена се тиче примјерā у којима се предлог *може* (а не *мора*) реконструисати: са аспекта структуре Његошевог пјесничог језика и они би се могли прикључити категорији *мора*, али је наш пјесник волио варијанте, па се не искључује могући утицај књижевног језика у формирању, у којем се у одговарајућим конструкцијама давала предност беспредлошкој употреби.

ИЗВОРИ

- ГВ: *Горски вијенац* [у књ. Маројевић 2005: 35–222 (критичко издање); у књ. Маројевић 2018: 161–268 (основно издање); акценатско издање је у рукопису].
- ГВ П: „Нек се овај вијек горди...“ / Посвета: *Праху Оца Србије* [Прилог II у књ. Маројевић 2005: 223–226 (критичко издање); Прилог II у књ. Маројевић 2018: 269–271 (основно издање); акценатско издање је у рукопису].
- ЛМ: *Луца микрокозма* [у књ. Маројевић 2016: 105–224 (критичко издање), 903–1020 (акценатско издање); у књ. Маројевић 2018: 67–149 (основно издање)].
- МП: *Медијације у њрози* [у књ. Маројевић 2017: 323–346 (критичко издање)].
- ПСР: *Поздрав (србском) роду* [Прилог II у књ. Маројевић 2018: 450–452 (основно издање), Прилог у књ. Маројевић 2020: 487–490 (критичко издање), 1154–1155 (акценатско издање)].
- ФАП: *Филозоф, астронам, ѿјетѿа* [у чл. Маројевић 2004б (критичко издање)].
- ШМ: *Шћейан Мали* [у књ. Маројевић 2018: 289–449 (основно издање); у књ. Маројевић 2020: 227–486 (критичко издање), 1011–1153 (акценатско издање)].

ЛИТЕРАТУРА

- Вушовић 1930а: Д. В. Вушовић, Прилози проучавању Његошева језика, *Јужнословенски филолог IX*, Београд, 93–196.
- Вушовић 1930б: Д. В. Вушовић, *Прилози проучавању Његошева језика*, Београд: Библиотека Јужнословенског филолога.
- Вушовић 1935: *Цјелокујна дјела* Петра Петровића Његоша, у редакцији Данила Вушовића, Београд: Народна култура.
- Вушовић ²1936: *Цјелокујна дјела* Петра II Петровића Његоша, у редакцији Данила Вушовића, Београд: Народна култура.
- Ђукић 1941: П. П. Његош, *Горски вијенац*, предговор и коментар Т. Ђукића, Београд: Издавачко и прометно а. д. Југоисток.
- Јовановићи 1880: *Лажни цар Шћейан Мали*: Историјско збитије XVIII. вијека, сачинио Петар Петровић Његуш владика црногорски. Ново издање. Панчево: Накладом Књижаре браће Јовановића (Народна библиотека браће Јовановића. Свеска 5).
- Јовановићи 1881: [Само на корицама:] *Лажни цар Шћейан Мали*. [Панчево: Накладом Књижаре браће Јовановића], 65–152 (Народна библиотека браће Јовановића. Свеска 7).

- Костић 1902: *Лажни цар Шћейан Мали*: Историческо збитије осамнаестог вијека, од Петра Петровића Његоша [предговор написао Јаша М. Продановић, приредио Драгутин Костић], Београд–Загреб: Штампарија Мила Маравића. [Првом пагинацијом штампани су, након то, предговор и биљешка о издању потписана са С. К. З.].
- Лавров 1887: П. А. Лавровъ, *Петръ II Петровичъ Нъгошъ Владыка Черногорскій и его литературная дѣятельность*, Москва.
- Љубиша 1868/2017: *Gorski vijenac*: Historički dogagjaj pri svršetku sedamnaestog vijeka, sačinio Petar Petrović Njeguš vladika crnogorski, prenio s ćirilice na latinicu s tumaćenjem S. Ljubiša, u Zadru, 1868; Budva: Muzeji i galerije Budve – Cetinje: Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, 2017.
- Маројевић 1997: Радмило Маројевић, Горски вијенац (1847–1997): у сусрет критичком издању [I], *Ријеч* III/2 (Горски вијенац: 1847–1997), Никшић, 41–63. [Прештампано у Маројевић 1999: 11–50].
- Маројевић 1999: Радмило Маројевић, *Горски вијенац: изворно чињање*, Никшић: Никшићке новине – Београд: Унирекс.
- Маројевић 2000/2016: Радмило Маројевић, *Српски језик данас*, Београд: Српска радикална странка, ЗИПС, 2000; Бања Лука: Паневропски универзитет „Апеирон“, 2016, 117–131 (Правопис загребачке варијанте српског књижевног језика).
- Маројевић 2002: Радмило Маројевић, Реконструкција рефлекса јата у критичком издању Горског вијенца, *Српски језик* VII/1–2, Београд, 5–65.
- Маројевић 2002–2003: Радмило Маројевић, Реконструкција сугласника у критичком издању Горског вијенца, *Наш језик* XXXIV/3–4, Београд, 209–233.
- Маројевић 2004а: Радмило Маројевић, Реконструкција самогласника у критичком издању Горског вијенца, *Наш језик* XXXV/1–4, Београд, 67–115.
- Маројевић 2004б: Радмило Маројевић, Оригинални рукопис Његошеве пјесме *Ко си њи?* – *Филозоф. Ко си њи?* – *Асироном. / А ко њи?* – *Појеша. Чудноваша друшћива!* (критичко издање и пјесничка структура текста), *Српски језик* IX/1–2, Београд, 465–500. [С факсимилом на стр. 501–502].
- Маројевић 2005: Петар II Петровић-Његош, *Горски вијенац*. Критичко издање. Текстологија, редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД.
- Маројевић 2016: Петар II Петровић-Његош, *Луца микрокозма*. Критичко издање. Текстологија, редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД – Цетиње: Narodni muzej Crne Gore.

- Маројевић 2017: Петар II Петровић-Његош, *Биљежница*. Критичко издање. Текстологија, редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД.
- Маројевић 2018: Петар II Петровић-Његош, *Луча микрокозма. Горски вијенац. Шћејан Мали*. Основно издање. Ортографија и ортоепија, редакција и коментар Радмило Маројевић, Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела.
- Маројевић 2020: Петар II Петровић-Његош, *Шћејан Мали*. Критичко издање. Текстологија, редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД – Цетиње: Народни музеј Црне Горе.
- Миловић 1965: Петар II Петровић Његош, *Лажни цар Шћејан Мали*, приредио за штампу и прилоге написао Јевто М. Миловић, Титоград: Графички завод.
- Младеновић 2007: Петар II Петровић Његош, *Лажни цар Шћејан Мали*, приредио Александар Младеновић, Подгорица: ЦАНУ.
- Недић 1964: Петар Петровић Његош, *Лажни цар Шћејан Мали. Писма*, избор Војислав Ђурић, редакција Владан Недић, Нови Сад: Матица српска – Београд: Српска књижевна задруга.
- Недић ²1969: Петар Петровић Његош, *Лажни цар Шћејан Мали. Писма*, избор Војислав Ђурић, редакција Владан Недић, Нови Сад: Матица српска – Београд: Српска књижевна задруга.
- Никчевић 2005: Петар II. Петровић Његош, *Лажни цар Шћејан Мали*. Према 1. издању из 1851. приредио и предговор написао Војислав П. Никчевић, Цетиње: Институт за црногорски језик и језикословље.
- Петковић 1926: Сава Петковић, *О нешачном чишању црквенословенског језика у нашој цркви*, Сремски Карловци.
- Петковић 1935: *Речник црквенословенскога језика*. Израдио С. Петковић, Сремски Карловци.
- Решетар 1890: *Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша, увод и коментар написао Милан Решетар, у Загребу.
- Решетар 1926: [Целокупна дела Петра Петровића Његоша. Књига прва. Већа дела]. *Горски вијенац. Луча микрокозма. Шћејан Мали*, у редакцији Милана Решетара, Београд: Државна штампарија.
- Решетар 1927: [Целокупна дела Петра Петровића Његоша. Књига друга. Мања дела]. *Свободијада. Мање њјесме. Проза*, у редакцији Милана Решетара, Београд: Државна штампарија.
- Решетар 1936: М. Решетар, Ново издање свих Његошевих дјела. [Критика издања: Вушовић 1935], *Јужнословенски филолог XV*, Београд, 215–232.
- Силић 2011: Josip Silić, Dvije rekonstrukcije jezika Gorskoga vijenca Petra Petrovića Njegoša, u: *Njehoš i Hrvati*, ur. Radoslav Rotković, Jelena Đurović, Zagreb: Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Centralna

- narodna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Matica crnogorska, Skaner studio d. o. o., [255–266].
- Стевановић 1952: Петар Петровић Његош, *Шћейан Мали*, текст приредили за штампу Михаило Стевановић и Радован Лалић, билешке и објашњења написао Михаило Стевановић, Београд: Просвета.
- Стевановић ²1967: Петар Петровић Његош, *Шћейан Мали*, текст приредио, белешке и објашњења написао Михаило Стевановић, *Проза и његови преводи*, текст приредио, белешке и објашњења написао Радован Лалић, Београд.
- Стевановић и др. 1983 I: *Речник језика Пејтра II Петровића Његоша*, I [на корицама: *Речник Његошева језика*], израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић, уредник Михаило Стевановић, Београд: Српска књижевна задруга и др.
- Стојковић 1851: *Лажни цар Шћейан Мали*: Историческо Збитије Осамнајестого вијека. Пјесмотворје Његове Свијетлости Петра Петровића Његоша, Владике и Господара Црнегоре. [На 9. страни:] *Шћейан Мали*: Повјестно збитије, у пет дјејствијах. [На насловној страни:] Издао 1851. године Андрија Стојковић у Трсту. [На корици:] У Југославији. [На полеђини насловне стране испод мота:] Печатња браће Жупана у Загребу 1851.

Радмило Н. Мароевич

РЕКОНСТРУКЦИЈА СОГЛАСНЫХ В НАУЧНОМ ИЗДАНИИ ПОЭМЫ «ЩЕПАН МАЛЫЙ» ПЕТРА II ПЕТРОВИЧА-НЕГОША

Резюме

В настоящей статье критически обосновывается подготовленное автором научное издание поэмы «Щепан Малый» сербского поэта эпохи романтизма Петра II Петровича-Негоша в аспекте фонетическом и фонологическом. Рассматриваются спорные вопросы реконструкции согласных, в том числе: написание конечного согласного в корне [срб], группы согласных <стн>, <ждн>, <тств>, <вств>, а также <нск>, утрата согласного в отдельных фонетических позициях, мягкие согласные <њ>, <љ>, согласный <ј>, сдвоенные согласные.

Заключительные этюды посвящены двум важнейшим вопросам подготовки научных изданий произведений Негоша: первый – способам обозначения слогового <р> в позиции перед гласным, второй – реконструкции предлога <с> в контекстах, в которых наблюдается пропуск предлога в результате упрощенного фонетического написания предложно-падежного

сочетания в первом и во всех последующих изданиях (за исключением изданий, подготовленных автором настоящей статьи).

В работе применяется интертекстуальный сопоставительный подход: примеры, засвидетельствованные в поэме «Щепан Малый», сравниваются с контекстами поэм «Горный венец» и «Луч микрокосма», а также с контекстами других произведений Негоша.

Ключевые слова: Петр II Петрович-Негош, поэма «Щепан Малый», поэма «Горный венец», поэма «Луч микрокосма», слоговое $\langle \text{r} \rangle$, реконструкция предлога «с».